

פרשת נח

ד"ר ברכי אליצור

מזל טוב למשפחות ברקוביץ/האוסדורף לרגל אירוסיהם של ירוחם ושני. שיזכו לבנות בית נאמן בישראל!

"זה ינחמנו ממעשנו" – סיפור המבול ועיקרון התשובה

נראה כי הקדוש ברוך הוא גמר אומר לכלות את דור החוטאים עד בלתי השאיר לו שריד:

"וַיֹּאמֶר ה' אֱמַחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתִם" (בראשית ו', ז)
וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים לְנֹחַ קַץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מְשַׁחֵתֵם אֶת הָאָרֶץ" (שם י"ג)

מהו, אפוא, הבסיס המקראי למדרשי חז"ל? האם אלו נסמכים על הפסוקים, או שמא המטרות החינוכיות והדיקטיות של יוצרי המדרש, שרצו להעלות את ערך התשובה בפני ציבור שומעיהם, רופפו את הזיקה לפשט הפסוקים?

נדמה, כי שני מאפיינים של דרכי תיאור סיפור המבול, עשויים להצביע על הבסיס המקראי המהווה מקור לפרשנותם של החכמים בדרשותיהם מתקופת המשנה והתלמוד.

ב. ירידתם ההדרגתית של משקעי המבול

המאפיין הראשון נרמז בדברי רש"י:

"ויהי הגשם על הארץ - ולהלן הוא אומר 'ויהי המבול'. אלא כשהורידן, הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול" (רש"י בראשית ז', י"ב)

רש"י מצביע על חזרה בתיאור ירידת הגשם בשני פסוקים, ובהבדל בכינוי המשקע היורד מהשמים. החזרה על תיאור ירידת המשקעים הינה רחבה יותר, וההדרגתיות שבה מורגשת היטב:

1. בראשית ו', י"ז: "ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ..."
2. שם ז', ד': "כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה..."
3. שם ו': "והמבול היה מים על הארץ..."
4. שם י': "ויהי לשבעת ימים ומי המבול היו על הארץ..."
5. שם י"א-י"ב: "...נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום..."
6. שם י"ז: "... וירבו המים וישאו את התיבה..."
7. שם י"ח: "... ויגברו המים וירבו מאד..."
8. שם י"ט: "... והמים גברו מאד מאד על הארץ..."
9. שם כ"ד: "ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום..."

התיבה ניתקת מהקרקע רק בשלב מתקדם מאד (שלב 6), הרבה לאחר הטיפה הראשונה שירדה על הארץ, וסגירתה

לעשות תשובה ולא עשו תשובה, שנאמר ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם ולא גמרת להם כלייה עד שהשלימו רשעים לפניך", ועוד.

א. הפסוקים ופרשנות חז"ל

פסוקים רבים בפרשת נח עוסקים בתיאור בניית התיבה, גודלה, החומרים בהם השתמש נח, פתחי התיבה ובעלי החיים שהוכנסו לתוכה. הפירוט הרב מעלה שתי שאלות:

א. קיימת הבטחה א-לוהית שלא יתרחש מבול נוסף.

אם כן, מהי חשיבותו של הפירוט כשאינן בו כל שימוש לעתיד?

ב. למרות המאמץ הרב שהושקע בתיבה, ההצלה של

נח ומשפחתו ובעלי החיים שהוכנסו אל התיבה לא הייתה מתאפשרת ללא נס א-לוי. ממילא, אם בכל מקרה מתרחש נס, לשם מה ההשקעה המרובה בבניית תיבה? האם הנס לא היה בעל עוצמה רבה יותר אילו הניצולים היו נשארים בבתיהם והמבול היה פוסח עליהם (כפי שהתרחש במכות מצרים)?

מדרש תנחומאי מתמודד עם שתי השאלות:

"אמר רב הונא בשם ר' יוסי מאה ועשרים שנה עיכב הקדוש ברוך הוא לדור המבול שמא יעשו תשובה, ולא עשו.

וכיון שאמר לנח 'עשה לך תיבת עצי גופר', עמד נח ונטע ארזים. והיו אומרים לו: 'נח, ארזים הללו למה?' אמר להם: 'כך אמר לי הקדוש ברוך הוא שהוא מביא מבול לעולם, ואמר לי לעשות תיבה כדי שאמלט אני ובני'. והיו שוחקים עליו.

כשגדלו הארזים וקצצן, אמרו לו: 'ארזים הללו שקצצת למה, והיה משיב להם כענין הזה'.

התחיל לעשות התיבה, והיו אומרים לו: 'תיבה זו למה?', והיה משיב להם כענין הזה.

וכל כך למה, אמר הקדוש ברוך הוא: שמא יעשו תשובה, כשיראו נטיעת הארזים ועשיית התיבה אולי ישבר לבם. ולא שבו והיו משחקים ומלעיגים עליו. כיון שלא עשו תשובה, אמר הקדוש ברוך הוא לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה. מיד וימח את כל היקום" (מדרש תנחומא נח, ה')

המטרה המוצהרת של בניית התיבה, על פי המדרש, היא אכן יצירת מקום מסתור מפני אימת המבול. אולם, מוסיף המדרש, תהליך הבניה הפומבי נועד להסב תשומת לב ציבורית ולעורר בקרב שאר בני האדם חשש מפני פורענות העתיד, דבר שיוביל לתהליך של חזרה בתשובה.

פריבילגית התשובה שהתאפשרה לדור החמס מפותחת ביותר בספרות המדרש¹. אולם, ברובד הגלוי של הפסוקים,

¹ כגון: בבלי סנהדרין (קח, ע"א-ע"ב): "מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם: עשו תשובה, ואם לאו - הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול"; בראשית רבה (ל"ב, י'): "ויהי לשבעת הימים [מלמד] שתלה [להם] הקדוש ברוך הוא שבעת ימי אבול שלמתושלח הצדיק כדי שיעשו תשובה ולא עשו"; מכילתא דשירה (פרק ה' ל"ח, ב'): "נאדרי בכח- נאה אתה ואדיר בכח שנתת ארכה לדור המבול

המיוחד לעם ישראל, ביחוד באופיה המוסרי. ובא שם א-להים כשמשתקף בכתוב המושג המופשט של הא-להות הרווח בחוגים הבין-לאומיים של בעלי ה"חכמה", מושג הא-ל המורגש באופן כללי כיוצר העולם החומרי, כמנהיג הטבע, וכמקור החיים...

ב. בא שם ה' כשמיציג הכתוב לפנינו את הא-להות באופיה הפרסונאלי, וביחס ישיר אל בני אדם או אל הטבע. ובא שם א-להים כשרומז הכתוב אל הא-להות כישות טרנסצנדנטאלית, העומדת בהחלט מעבר לטבע החומרי וממעל לו...⁴

קסוטו מבחין בין הכינוי א-ל המבטא שליטה של ה' על הטבע והנהגתו על פי חוקים אוניברסאליים, לבין כינוי ה' המתאר את קרבת ה' לאדם ואת פעולתו בהתאמת הטבע לצרכי בני האדם הקרובים אליו.

אם נחבר את שיטת הבחינות של ברויאר ואת הפרשנות לשמות ה' של קסוטו, הרי שנוכל לתת מענה לשאלה שהצבנו בראשית דברנו. סוגיית התשובה שפותחה במדרשי חז"ל נרמזת בהישנות של שתי הפרשיות. הסיפור האחד המסופר בשם הא-ל מתאר תהליך של השמדת היקום על פי חוקי המוסר והטבע ללא משוא פנים. הרס הבריאה שנוצר מעיוותי המוסר של האדם מצריך חורבן טוטאלי תוך השארת יסודות הטבע המינימליים הנדרשים להמשכיות האדם והבהמה בעולם החדש. הסיפור בשם ה' מתאר תהליך בו חל ניסיון לעכב את תהליך ההשמדה, להרחיב את מעגל הניצולים ולהציב חוקי מוסר שיובילו לקרבה מחודשת שבין האדם לבוראו.

אם כן, הסיפור הכפול מעלה על נס את פריבילגיית התשובה המאפשרת לחרוג ממידת הדין של הא-ל תוך "ניצול" שאיפת ה' לקרבתם של בני האדם והמתקת דינם לרחמים כתוצאה של תהליך החזרה בתשובה. נעיין בהבדלים שבין הסיפורים, ונראה כיצד נחשפות בהם שתי השיטות של הנהגת ה'.

ד. ההבדלים בין הסיפורים

1. תיאור החטא

בראשית ו', י"א-י"ג	בראשית ו', ה'-ז'
"ותשחת הארץ לפני הא-ל לַהִים ותמלא הארץ חמס: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשָּׁחִית כָּל בְּשׂוֹר אֶת דָּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לִנְחֹ קָץ כָּל בְּשׂוֹר בָּא לִפְנֵי כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּגִיָּהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתֶם אֶת הָאָרֶץ"	וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶעָר מְחֻשֶּׁבֶת לְבוֹ רָק רַע כָּל הַיּוֹם: וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֲמַחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בְּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמָתִי כִּי עֲשִׂיתֶם:

ההבדל בכינויי האדם והתוספת המתארת את רגשות ה' מיטיבה להבהיר את ההבדל שבין הסיפורים. התיאור בנוסח ה' מתאר קשר עמוק בין האדם לבוראו. מחשבת הפגיעה באדם נובעת מאכזבת ה' מהפרת כללי המוסר על ידי האדם, אולם היא מוצגת כאופציה בלתי מחייבת. נוסח

הסופית של התיבה נזכרת רק לאחר שנבקעו כל מעיינות התהום, רגע לפני שנתקה מהקרקע (בין שלב 6 לשלב 7): "וְהַבָּאִים זָכְרוּ וַיִּנְקְבָה מִכָּל בְּשׂוֹר בָּאוּ פֶּאֶשֶׁר צָוָה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר ה' בְּעָדָו" (שם ט"ז)

צהר התיבה ופתחה, המאפשרים ליושבי התיבה להתבונן בחורבן היקום, מאפשרים גם למי שנמצאים מחוצה לה, להבחין בעמידותה אל מול פגעי המבול. לאור זאת נראה, שההצטרפות אל התיבה מתאפשרת בכל אחד מהשלבים הראשונים של ירידת המשקעים. שלבים אלו, אמורים להגביר את אמונת האנשים בהתכנות של מבול שטרם נודע כמותו, ולהוביל את אינטואיציות ההשרדות הטבעית שבהם לתהליך של חזרה בתשובה שתזכה אותם להסתופף בתוכה. משהבקיעה החריגה של מעיינות התהום יחד עם ירידת משקעי ארובות השמים, לא חוללו שינוי בקרב החוטאים, המבול הפך לעובדה מוגמרת. בשלב זה, התיבה עם מעט היושבים בה הפכה לגרעין המזוקק היחידי של העולם החדש.

ג. החזרה הכפולה והמשולשת של תיאור המבול

המאפיין השני של תיאור המבול הוא ההכפלה ואף שילוש של תיאור ההכנות לקראתו, מהלכו ותוצאותיו:

תיאור החטא	ו', ה'-ז'	שם י"א-י"ג
תיאור נח	שם ח'	שם ט'
תיאור ההצלה	ז', א'-ה'	ו', י"ד-כ"ב
הכניסה לתיבה	ז', י-ט"ו	ז', ו'-ט'
תוצאות המבול	שם כ"ג	שם כ"א-כ"ב
הברית המחודשת	ח', כ-כ"ב	ט', י"ב - י"ז

תופעת החזרות בסיפור המקראי הובילה לפיתוחן של אסכולות ביקורתיות שפקפקו באחדותה של התורה, והעלו תיאוריות לגבי מקורותיה. סיפור המבול על חזרותיו הרבות סיפק עבורן חומר גלם ממשי. אולם, ההכרה האמונית באחדותה של התורה ובמקורה הא-להי מצריכה הסבר פרשני מניח את הדעת לקיומן של החזרות בסיפור המבול. הרב **מרדכי ברויאר** הניח את יסודות המענה לתורת התעודות של אסכולת המבקרים, בשיטת הפרשנות המכונה 'תורת הבחינות'. שיטה זו מורה ללומד להבחין בקווי הדמיון בין פרשיות שחוזרות ונשנות, אולם למקד את עיקר תשומת הלב דווקא להבדלים הדקים שביניהם, ולנסות להבחין באמצעותם בין יעדיה השונים של כל פרשיה. החזרה לדידו נועדה להרחיב את המסרים העולים מהפרשיה ולהתאים אותם לאוכלוסיות שונות, להיבטים שונים או לתקופות שונות².

נצמד אם כן לשיטתו של ברויאר וננסה להבהיר באמצעותה מהם המסרים העולים מהחזרה על פרטי סיפור המבול³. ההבדל השיטתי בין שני התיאורים הוא **השינוי של שמות הא-ל**. העמודה הימנית מצרפת את פרטי הסיפור הכתובים בשם ה-ו-י-ה (ה'), והעמודה השמאלית מצרפת את פרטי הסיפור הכתובים בשם א-לוהים. במשמעות הכינויים המשתנים עסק קסוטו, ואלו דבריו:

א. "בא שם ה' כשמשתקף בכתוב המושג של הא-להות

² להרחבה עיינו: מ' ברויאר, פרקי מועדות, ירושלים, תשנ"ג; פרקי בראשית, אלון שבות תשנ"ט. י' עופר, (עורך), 'שיטת הבחינות' של הרב מרדכי ברויאר - קובץ מאמרים ותגובות, אלון שבות תשס"ה.

³ ברויאר עסק גם בנייתו של סיפור זה. אנו בדברינו נציע גישת פרשנות מעט שונה מזו שהוצעה על ידו, אולם נשען על עקרונות השיטה שפתח ככלי להסבר הישנות של פרשיות.

⁴ מ"ד קסוטו, מאדם עד נח, עמ' 55 - 56.

הִבְהֵמָה לְמִינָהּ מִכָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּוּ שְׁנַיִם מִכָּל זָבָאוּ אֱלִיד לְהַחֲיוֹת:	וּנְקָבָה לְחַיֹּת זָרַע עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ:
(כא) וְאַתָּה קַח לָךְ מִכָּל מֵאֵכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאַסְפֹּתָ אֱלִיד וְהָיָה לָךְ וּלְהֵם לְאֲכֹלָהּ:	
	(ד) פִּי לַיָּמִים עוֹד שִׁבְעָה אֲנֹכִי מִמְטִיר עַל הָאָרֶץ אֲרֻבְעִים יוֹם וְאֲרֻבְעִים לַיְלָה וּמַחֲיִיתִי אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:
(כב) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱ-לֹהִים כִּן עָשָׂה	(ה) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'

ניתן להבחין במספר הבדלים משמעותיים:

- תיאור הכנת התיבה מפורט בנוסח האל-לבד: בנית התיבה היא אמצעי טבעי הנתון בידי האדם להגנה מפני המבול, ועל כן מתוארת ההכנה והמאמץ האנושי. בנוסח ה' מתוארת דרך ההשגחה של הקדוש ברוך הוא על נבחריו שאינה בהכרח בדרך הטבע. ה' יכול לדאוג להצלת נבחריו גם ללא האמצעי הטבעי.
- מיקומו של תיאור המבול: בנוסח ה' תיאור המבול מופיע לאחר הזמנת משפחת נח להכנס לתיבה, ואילו בנוסח האל- הוא קודם לו. המיקום השונה משפיע על תפיסת תפקיד התיבה. בנוסח ה' התיבה מצטיירת כמקום מושבם של נבחריו, ואילו בנוסח האל- התיבה נתפסת כמקום מקלט למי שרוצים להינצל מפני אימת המבול.
- סיבת ההצלה: ההצלה בנוסח האל- נובעת מברית קדומה, שאיננו יודעים על קיומה, אולם היא קשורה כנראה ליחס שבין האל- לבריאה, המחייבת קיומה של אנושות מינימאלית. נח ומשפחתו נבחרו כמי שבאמצעותם יקיים האל את חלקו בברית. בנוסח ה' מודגשת הבחירה האישית בנח על שום חריגותו בנוף דורו. המילים "כי אתך ראיתי צדיק לפני" עומדים כניגוד ל"קק כל בשר בא לפני".
- בעלי החיים שיוכנסו לתיבה: שני בעלי חיים הם המינימום הדרוש לקיומו של הזן. בתיאור הטבעי האל- מורה על הכנסת המינימום הנדרש להישרדות הבריאה. בציווי על שבע חיות טהורות מתבררת דאגת ה' לרווחתו של האדם, ובו טמונה הציפייה להתקרבות עתידית מחודשת באמצעות קרבנות הניצולים.
- הציווי על הכנסת האוכל לתיבה נזכר בנוסח האל-לבד, שכן בדרך הטבע האוכל הינו תנאי הכרחי לקיום החי. בהצלה הניסית אין צורך בפרוט.

4. הכניסה לתיבה

בראשית ז', ו'-ט'	בראשית ז', י'-ט"ו
------------------	-------------------

האל- מתארת ניכור בין האל- לבריאה. ה'בשר' אינו מתואר כבעל עדיפות על פני כל הנבראים, וההשחחה מתבררת כפתרון האולטימטיבי.

2. תיאור נח

בראשית ו', ח'	בראשית ו', ט'
"וְנֹחַ מֵצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'	"נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱ-לֹהִים הַתְּהֵלֵךְ נֹחַ"

נח, הצדיק הראשון שזכה להערכה א-להית חיובית, נידון באמביוולנטיות במדרשי חז"ל⁵. נראה, שהבסיס לדברי חז"ל הוא הכפילות בתיאור מעמדו. התיאור הכפול של יחסי ה' ונח מזכיר במידה רבה את ההבדל בין אהבת יצחק לעשו "כי ציד בפיו" לאהבת רבקה ליעקב שאיננה דורשת הסבר ואיננה תלויה בדבר. נוסח ה-ו-ה מתאר יחסי קרבה רגשיים בין נח ל-ה', כאשר נח מהווה עידוד לצערו של ה' על בריאת האדם. נוסח האל- מבחין בין נח ובניו לבין יתר ה'בשר' כנימוק להצלתו מהגמול של "הנני משחיתם".

3. תיאור ההצלה

בראשית ז', י"ג-כ"ב	בראשית ז', א'-ה'
ו (יג) וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים לְנֹחַ ... (יד) עֲשֵׂה לָךְ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קָנִים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכִפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: (טו) וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אַרְבֵּי הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ: (טז) צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֵל אַמָּה תִּכְלֹנָה מִלְּמַעַל וּפְתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תִּשִּׂים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה: (יז) וְאֹנֵי הַנְּנִי מִבֵּיא אֶת הַמַּבּוּל מִיָּם עַל הָאָרֶץ לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רֵיחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יָגוּעַ:	ז (א) וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֵּא אִתָּהּ וְכָל בְּיֹתֶךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֲתָךְ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה:
(יח) וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבֵאתָ אֶל הַתֵּבָה אִתָּהּ וּבְנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְנִשְׂי בְנֶיךָ אִתָּךְ:	(ב) מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הוּא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: (ג) גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר
(יט) וּמִכָּל הַחַי מִכָּל בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכָּל תְּבִיאָה אֶל הַתֵּבָה לְהַחֲיוֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יְהִיוּ:	(כ) מֵהַעוֹף לְמִינָהּ וּמִן

⁵ עיינו: בבלי סנהדרין קח ע"א; בראשית רבה ל"ב ע"ב 293; תנחומא לך לך כ"ו. מעניין שבכל שלוש הדרשות רבי יוחנן הינו הדרשן המרכזי הדורש בגנותו של נח. רבי יוחנן ידוע כמסנגר גדול על חוטאי המקרא, ואף על הרשעים שבהם, כגון אחאב ועמר, ועל כן עמדתו המסתייגת היא בעלת משנה תוקף.

7. הברית

ברית הקשת בנוסח האל-נכרתת בין האל-לארץ ומנתקת את תלותו של הטבע במעשי האדם. בכך ניתוק זה, מתאפשרת הבטחת נצחיות הבריאה. מול ברית הקשת המצמצמת את כח ההשפעה של האדם על הטבע, מוצבת הברית בנוסח ה', ושם עומד יחודו של האדם במרכז הנימוק להבטחה.

בראשית ח', כ"ב	בראשית ט', י"ב-י"ז
<p>"וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֵל לְבוֹ לֹא אֶסַף לְקַלְל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לִבְּהֵמָה רָע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֶסַף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי פֶּאֶשֶׁר עִשְׂתִּי: עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם וְקָיִץ וְחָרֶף וַיּוֹם וְלִילָה לֹא יִשְׁבְּתוּ"</p>	<p>"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אֶתְכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: אֶת קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בְּעָנָן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: וְהָיָה בְּעָנְנֵי עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתׁ בְּעָנָן: וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בֶּשֶׂר וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר: וְהִיְתָה הַקִּשְׁתׁ בְּעָנָן וּרְאִיתֶיהָ לְזָכַר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל נֹחַ זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמַתִּי בֵּינִי וּבֵין כָּל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ"</p>

<p>ז (י) וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמִי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ: (יא) בְּשֵׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לַחַיִּי נֹחַ בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנַי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם רַבָּה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ: (יב) וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה:</p>	<p>ז (ו) וַנַּח בֶּן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מִיַּם עַל הָאָרֶץ:</p>
<p>(יג) בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם וְחָם וְיֶפֶת בְּנֵי נֹחַ וְאַשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֶשֶׁת נָשִׁים בְּנֵי אֶתָם אֵל הַתְּבָה: (יד) הָמָּה וְכָל הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל הַרְמֵשׁ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל הָעוֹף לְמִינֵהוּ כָּל כָּנָף:</p>	<p>(ז) וַיָּבֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ אֵל הַתְּבָה מִפְּנֵי מִי הַמַּבּוּל: (ח) מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה וּמִן הָעוֹף וְכָל אֲשֶׁר רֶמֶשׂ עַל הָאָדָמָה:</p>
<p>(טו) וַיָּבֵאוּ אֵל נֹחַ אֵל הַתְּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים:</p>	<p>(ט) שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֵל נֹחַ אֵל הַתְּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כָּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת נֹחַ:</p>

המילים "מפני המבול" בנוסח האל-עומדות בניגוד לתיאור הכניסה החגיגית של נבחר ה' בנוסח שם ה'. התיבה כמקום מפלט מפני אימת המבול בנוסח האל-מתוארת בנוסח ה' כמקום המבשר את ראשיתו של עולם חדש. פירוט החיות "למינה" ו"למינהו" מקיים אלוהיה לסיפור הבריאה הבראשיתית, ומהווה אות וערבון לחיים חדשים.

5. בתוך התיבה

הברית בנוסח הוי-ה נאמרת כניגוד לתיאור רעת האדם בראשית הסיפור: תחושת "וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ", והאיום "אמחה את האדם אשר בראת", מומרים במחשבה חדשה ("וַיֹּאמֶר ה' אֵל לִיבּוֹ") ובהבטחה כי "לא אוסיף עוד להכות את כל חי". ניחוח הקרבן המתערבב בזיכרון רעת האדם מוכיחים את יכולת האדם לגבור על הרוע המתלווה אליו מנעוריו. הרס הטבע בולם את אפשרות המעבר מרוע נעורים להתקרבות אל ה', ולפיכך ניתנת הבטחת לשמירה עתידית על שלמות הטבע והבריאה.

*

הסיפור הכפול של נח, התיבה והמבול מעמיד זה לצד זה עולם המתנהל על פי חוקי גמול וטבע קבועים, מול אנושות המונהגת על ידי אל-רחמן השואף לנטרל את חוקי הטבע לטובת מי שיפתח כחודו של מחט. בבואתו של נח שנשקפה מצהר התיבה, בשורה לעולם את רעיון התיקון וההצלה התקפים גם כשאיום "וְהִנְנִי מִשְׁחִיתֶם אֶת הָאָרֶץ" הולך ומתממש.

בשורת השם של נח: "וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂינוּ וּמִעֲצוֹן יְדִינּוּ מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה ה'" (בראשית ה', כ"ט), מהווה רמז מטרים לתפקידו של נח בברית

"וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל בֶּשֶׂר בָּאוּ כָּאֲשֶׁר צִוָּה אֶתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגְּרוּ ה' בַּעֲדוֹ" (בראשית ז', ט"ז) הפסוק המסכם את הכניסה לתיבה מקיים שילוב של הצלה טבעית והשגחה אלוהית.

6. תוצאות המבול

בראשית ז', כ"ג	בראשית ז', כ"א-כ"ב
<p>"וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמַּחוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּשְׁאַר אִךְ נֹחַ וְאַשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבָה"</p>	<p>"וַיִּגְוַע כָּל בֶּשֶׂר הַרְמֵשׂ עַל הָאָרֶץ בְּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ וְכָל הָאָדָם: כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בָּחַרְבָה מֵתוֹ:</p>

תוצאות המבול בנוסח האל-מסכמות את השגת המטרה. אולם, בנוסח ה' קיימת תוספת המזכירה את מידת הרחמים של ה', שחרף רצונו בהשמדת היקום, הותיר זכר של העולם הישן, שבאמצעותו יבנה העולם החדש.

העתידיה המפרידה בין מעשי האדם לגורל הטבע⁶. קרבנו של נח שם קץ לקללת האדמה והארץ עקב מעשי האדם, והעמיד את האדם כמי שאחראי על תיקון מחדליו. דבר זה גם עולה מחוקי המוסר החדשים "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" - על ידי הדיינים (רד"ק).

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולד"ר ברכי אליצור תשע"ד *
* עורך: אורי יעקב בין *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
* ***** *

⁶ המילה ינחמנו נתנת להתפרש בדרשת השם כבעלת משמעות כפולה.

- א. ינחמנו כלשון עידוד. על פי פרוש זה צדקת נח מהווה נחמה לקללת האדמה בה נענש האדם בעקבות מעשי ידיו. סיפור נח מביא בשורה חדשה שעל פיה מעשי האדם יחדלו מלהשפיע על גורל הטבע.
- ב. ינחמנו כחרטה וצער. על פי פרוש זה נח מלמד את רעיון החרטה על המעשים, שהינו שלב הכרחי בתהליך של תשובה, כדברי ירמיהו (ל"א, י"ח) "כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך, בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי".